

הקדמה

בשבח והודיה להשי"ת, הננו מוציאים לאור את הקונטרס 'ענינה של תורת החסידות' לכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, מפורש ומבואר על-פי שיעורי החוזר הראשי הגה"ח הרב יואל כהן ע"ה.

תוכנו של קונטרס זה, העוסק בביאור עניינה של תורת החסידות, נאמר על-ידי הרבי בהתוועדות י"ט כסלו תשכ"ו ובהתוועדויות שאחר כך, והוא הוגה על-ידי הרבי ונדפס על-פי הוראתו כמבוא לכרך הראשון של 'ספר הערכים - חב"ד' שיצא לאור בשנת תשל"א, ומאז הוא נדפס בקונטרס בפני עצמו בכמה הזדמנויות.

■

כבר בדורות הקודמים התייחסו רבותינו נשיאינו מאורי החסידות, לחידוש הגדול של תורת החסידות, לפועלה בעבודת ה' של בני-ישראל, ולהסברת "החילוק בינה ובין תורת המוסר והחקירה"¹. בעניין זה נאמרו כמה וכמה ביאורים, אך מרביתם באו בקצרה וכתשובה לשאלה מסוימת ומוגדרת, ולכן גם תוכנו של כל אחד מהביאורים עוסק במעלה פרטית שבתורת החסידות, וכיצד מעלה זו משתקפת באחד מתחומי החיים היהודיים.

לדוגמה: יש ביאור המדגיש את עניין השמחה בעבודת ה' שחידשה החסידות, ויש ביאור המדגיש את אופן בירור המידות הנדרש על-פי עומק החסידות; יש ביאור המדגיש את גודל מעלת החסידות כדורשת מהאדם עבודה "לפנים משורת הדין", ויש ביאור המדגיש את היתרון הגדול שבהסברת המושגים האלוקיים באופן המתקבל בשכל האנושי. ועל-דרך זה עוד ביאורים כיו"ב.

רובם של ביאורים אלה, עוסקים במעלות פרטיות של החסידות, ובהשפעתה על תחומים מסוימים שהעסיקו את השואל, והם מתייחסים למהלך-הנפש שלו ולמצבו בעבודת ה'²; לכן ביאורים אלו אינם עוסקים במהות עניינה של החסידות כשלעצמה.

(1) לשון הרבי זי"ע בפתחה לקונטרס תורת החסידות מאת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע.

(2) ראה בפתחה שם.

שונה מכך הוא קונטרס זה, אשר כשמו כן הוא: בו מתבאר עניינה העצמי של תורת החסידות, וכיצד בדרך ממילא מסתעפות ממהות זו כל המעלות האחרות המשתקפות בחיי היהודי.

הדברים מבוססים על מאמרו של אדמו"ר מוהרש"ב דיבור המתחיל "פדה בשלום" שנאמר לכבוד י"ט כסלו תרע"ה (הנכלל בהמשך המאמרים המפורסם שלו משנת תער"ב), שבו ביאר שהחסידות היא גילוי האין-סוף המאיר בבחינת 'פנימיות עתיק'. בקונטרס מתבארת משמעות הדברים בעומק ובהרחבה רבה.

אחד היסודות המבוארים בקונטרס הוא הכלל האומר, שה"עצם", על-אף היותו מרומם ומובדל מכל דבר, הרי דווקא מפני זה הוא "מפעפע" בכל דבר.

עניין זה משתקף היטב בקונטרס עצמו: אמנם הנושא המתבאר בו עמוק ומופשט במיוחד, אך כיוון שהעניין מוצג ו"מפעפע" ב"לבושים" מוגדרים – קל יותר לאדם "לתפוס" ולהשיג את הנקודה המופשטת המתבארת בו.

דבר זה בולט בחלקו הארי של הקונטרס, המבאר את עניינו של "מודה אני" על-פי פשט, רמז, דרוש וסוד שבתורה, ובהמשך לכך מוסברים בהרחבה העומק והבהירות המתווספים בכל אחד מביאורים אלה על-פי חסידות. דוגמה זו ממחישה היטב את הנקודה המופשטת המתבארת בקונטרס, והיא מבהירה היטב את ה"מקום" של תורת החסידות ביחס לשאר חלקי התורה, כולל חלק ה"סוד" שבה, ואת היחס ביניהם.

■

ראוי לציין נקודה ייחודית נוספת העולה מתוך המבואר בקונטרס זה:

ידועה דרישתם החזקה של מאורי תורת חסידות חב"ד לעיסוק פנימי בעבודת ה' על-ידי יגיעת המוח להשגת האמת האלוקית בהבנת השכל ("וידעת"), והקדשת מאמץ רב בהפנמת הדברים במידות שבלב ("והשבות אל לבבך").

יחד עם זאת ידוע, שמאורי תורת חסידות חב"ד בכל הדורות, שמו דגש חזק מאוד על החשיבות הרבה של הפצת מעיינות החסידות חוצה, עד שבדורנו הדרישה היא להפיץ את מעיינות החסידות בכל פינה ובכל נקודה ברחבי העולם.

ולפעמים עולה התמיהה: כיצד מסתדרות שתי הדגשות הפוכות אלו? לכאורה, לא רק שאין קשר בין עבודת המוח והלב הפנימית של האדם עם עצמו, ובין ההתעסקות בהפצה כלפי חוץ, אלא אף מדובר בשתי תנועות הופכיות ונוגדות זו לזו!

בקונטרס זה, העוסק במהות החסידות, ניתן גם מענה בהיר לתמיהה זו: מהותה העצמית של החסידות אינה התבוננות והשגת אלוקות במוח, וגם לא התעוררות המידות לעבודת ה'; עניינה של החסידות הוא – גילוי האין-סוף ש"אין עוד מלבדו"; ונקודה עצמית זו, חודרת ו"מפעפע" בכל תחום ועניין. כתוצאה מכך – האור האלוקי ניתן להשגה במוח, וביכולתו אף להיות מורגש במידות שבלב. ומהות עצמית זו – היא זו המופצת ומתפשטת חוצה, ומביאה את מעיינות החסידות הבלתי מוגבלים למקומות הנידחים ביותר ברוחניות ובגשמיות.

אותה עצמיות אינ־סופית של הקב"ה ה"מפעפעת" וחודרת בכוחות הנפש הפנימיים ומעוררת אותם באהבה ויראה לה', היא המתפשטת ויורדת להשפיע על בחינת ה"חוצה" הנמוכה ביותר להופכה ולהעלותה לקדושה. וככל שהיא יורדת יותר – העצמיות האינ־סופית מתבטאת ומתגלה יותר.

זו הסיבה שמענה המשיח לבעש"ט על שאלתו "אמתי קאתי מר?" הוא "לכשיפוצו מעיינותיך חוצה": ההפצה "חוצה" אינה רק דבר שמחוייבים לעשותו מכורח המציאות וצו השעה להציל את אחינו בני־ישראל הטובעים במים הזידונים, אלא היא נוגעת גם לעניינה של החסידות עצמה – ההפצה "חוצה" מבטאת את האינ־סופיות של הקב"ה המתגלה במעיינות החסידות שגילו הבעש"ט ותלמידיו הק', המפחים רוח חיים בכול. לכן לימוד ו"הפצת החסידות חוצה", הם ההכנה לגילוי האלוקי הבלתי מוגבל שיהיה לעתיד לבוא, והם כעין "טעימה" ממנו.

■

על־אף ה"לבושים" בהם מתבארת נקודה עצמית זו, המושגים והביאורים שבקונטרס נשארו במידת־מה מופשטים ועמוקים וקשה לעיתים לעמוד על עומקם.

אשר על כן, ראינו לנכון להוציא לאור קונטרס זה מבואר ומפורש על־פי שיעוריו של הגאון החסיד הרב יואל כהן ע"ה, ה'חוזר' וה'כותב' הראשי של תורת הרבי, שעסק עשרות שנים בלימוד והסברת תורת החסידות בקרב תלמידי ישיבת תומכי תמימים המרכזית ב־770 ובקרב הציבור הרחב.

בביאור שבספר זה מוסברים היטב המושגים המוזכרים בקונטרס, ניתן הרקע לכללות הנושא, מודגשת הנקודה העיקרית העולה מתוך כלל הדברים, ומתוך כל זאת מתגלה העמקות המיוחדת שבו.

יש לציין, שההערות המופיעות בצידי הגליון, הן חלק מגוף הקונטרס המקורי כפי שהוגה על־ידי הרבי (מלבד המראי מקומות שבחצאי ריבוע, שנוספו על־ידי המו"ל). חלק מהן, אלו המצריכות תוספת ביאור, נתבארו בסוף הפרק אליו הן שייכות.

■

עריכת הביאור נעשתה על־ידי הרב אליהו אברהם שי' קירשנבאום והרב מאיר שלמה שי' קפלן. תודתנו נתונה לרב מנחם מענדל שי' כהן (בהרח"ש שי'). על הערותיו המועילות.

■

כהוספה לספר זה, הדפסנו את המבוא ל'ספר הערכים – חב"ד' שנכתב ונערך לפני למעלה מחמישים שנה על־ידי הרב ר' יואל ע"ה, במסגרת תפקידו כעורך הראשי של ספר הערכים.

בעקבות הגהת כ"ק אדמו"ר זי"ע את הקונטרס 'עניינה של תורת החסידות' ומסירתו כמבוא לספר הערכים, נגזו מבוא זה למשך שנים רבות.

בשנת תשנ"ה קיבל הרב אליהו יוחנן גוראריה שליט"א את חלקו הראשון של המבוא מאת הרב ר' יואל ע"ה על מנת להדפיסו בקובץ 'אהלי ליובאוויטש' גיליונות ב"ג. מאז נדפסו הדברים בכמה בימות נוספות.

במהדורה זו מופיע המבוא בשלמותו לאחר עריכה לשונית קלה, בחלוקה מחודשת לפרקים ובתוספת מילות קישור, כותרות ומראי מקומות, רובם מספרי כ"ק אדמו"ר זי"ע – מאמרים ושיחות שהוגהו ונדפסו במהלך עשרות השנים מאז כתיבת המבוא.

מבוא זה הינו חיבור ייחודי העוסק בשאלות מהותיות אודות הדגשים שונים ואף מנוגדים לכאורה הקיימים בתורת החסידות, והוא כולל ביאורים מעמיקים במיוחד בסוגיות יסוד בתורת החסידות ובתורת הרבי זי"ע בפרט. בטוחים אנו שקהל לומדי החסידות ימצא בו עניין רב, וההדרתו והדפסתו מחדש יוסיפו ויגבירו את העיון וההעמקה בלימוד תורת החסידות.

■

יהי רצון, שהופעת ספר זה תוסיף חיות והתלהבות בלימוד והפצת החסידות, ועלידי כך נזכה ל"אתי מר" – ביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

ספריית מעיינותיך

מפתח

15. קונטרס ענינה של תורת החסידות

פירוש וביאור

45.	סעיף א
51.	סעיף ב
53.	סעיף ג
62.	סעיף ד
66.	סעיף ה
72.	סעיף ו
76.	סעיף ז
78.	סעיף ח
85.	סעיף ט
88.	סעיף י
92.	סעיף יא
99.	סעיף יב
108.	סעיף יג
116.	סעיף יד
128.	סעיף טו
137.	סעיף טז
148.	סעיף יז
156.	סעיף חי
159.	סעיף יט
165.	סעיף כ
173.	סעיף כא
176.	צילום מהגהות הרבי בכתב ידו הק'.
179.	הוספה: מבוא לתורת החסידות

ענינה של תורת החסידות*

בנוגע לענינה של תורת החסידות* - והחידוש שבה על חלקי התורה שנתגלו לפניה - נאמרו ביאורים רבים. ומהם:

(א) בזמנו של הבעש"ט היה העולם במצב של התעלפות, ועל-ידי גילוי הבעש"ט ותורת החסידות, נתעורר העולם** מהתעלפותו.

(ב) "חסיד הוא שעושה לפניו משורת הדין" (וכמרז"ל: "שורפן חסיד - אף-על-גב שמזיק לו").

(* קטע משיחת חג גאולת אדמו"ר הזקן - י"ט כסלו ה'תשכ"ו. וראה להלן הערה מז.
 (א) ראה גם כן קונטרס תורת החסידות וקונטרס לימוד החסידות (לכ"ק מו"ח אדמו"ר).
 (** בכת"י שבהערה ב שישראל היו בהתעלפות. ומכיון שהעולם "נתן בלבם", הרי כשהם בהתעלפות, במילא העולם במצב זה (ראה לקוטי תורה במדבר ה רע"ב). [הערת כ"ק אדמו"ר ז"ע על גליון קונטרס ענינה של תורת החסידות].

(ב) נמצא בכת"י דא"ח ישן (לא נודע למי) [ראה ספר המאמרים תרס"ג ח"א עמ' קמב. מגדל עז עמ' שנו ואילך]. וראה גם קובץ יו"ד שבט עמ' סה. סו [לקוטי שיחות ח"ב ס"ע 471 ואילך].

(ג) ד"ה פדה בשלום העת"ר (תשכ"ו) שבהמשך בשעה שהקדימו תער"ב (סעיף שעו) - ברוקלין, תשל"א.

(ד) נדה יז, א ותוספות שם. וראה לקוטי דיבורים ח"א סה, א.

ג) "מעלת החסידות הוא שהכחות הטבעיים נעשים כחות אלקים". וכמאמר רבינו הזקן בעל התניא והשולחן ערוך "כל ענין החסידות הוא לשנות טבע מדותיו": לא רק לשנות מדותיו הטבעיים אלא גם - "טבע מדותיו".

ד) תורת החסידות חידשה אשר כל אחד ואחד, גם מי שאין לו נשמה גבוהה וגם לא זיכך את עצמו, יוכל להשיג אלקות. כי על-ידי זה שתורת החסידות ביארה את הענינים של חלק ה"סוד" שבתורה וקירבתם אל השכל בדוגמאות ומשלים מכחות ותכונות הנפש - "מבשרי אחזה אלוקה" - ניתנה האפשרות לכל אחד ואחד להשיג גם חלק זה שבתורה; ולא רק בהשכל שבנפשו האלקית, אלא גם בהשכל שבנפשו השכלית עד - בהשכל שבנפשו הבהמית.

ב

מובן ופשוט כדלקמן, אשר תורת החסידות היא נקודה אחת שאינה מורכבת מפרטים שונים. ומכיון שכל המעלות שנאמרו בביאורים הנ"ל (ובעוד ביאורים^ה), מעלות שונות הן, הרי מוכרח - שמעלות אלו אינן מגדירות וממצות את מהותה של תורת החסידות. מהותה של החסידות היא נקודה עצמית המופשטת מענינים פרטים, אלא - מצד נקודתה העצמית, נמצאות ומסתעפות ממנה מעלות הנ"ל:

הנקודה העצמית של החסידות היא [כמדובר לעיל בהמאמר, שביסודו הוא מאמר של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע^א] - המשכת אור חדש מבחינת פנימיות

ה) לקוטי דיבורים שם נו, א.

ו) שם ע"ב. ונתבאר ב"התמים" ח"ג עמ' סו ואילך.

ז) תורת שלום עמ' 113.

ח) איוב יט, כו. וראה לקוטי דיבורים ח"ב שלב, ב ואילך.

ועיין בתורת שלום עמ' 185, שמצד ענין זה [שנתחדש בתורת החסידות שעליידי הכחות שבאדם משיגים את הענינים שלמעלה], נעשים הכחות אלקות. עיין שם. ועליפי זה יש לקשר ענין זה עם ענין הג'.

ט) ראה ספר השיחות קיץ ה'ש"ת עמ' 26 ואילך. ובכ"מ.

י) אלא שמכל מקום, על-ידי מעלות אלו דוקא תופסים במהות החסידות, כדלהלן סעיף חי.

יא) ד"ה פדה בשלום הנ"ל.

הכתר^י, ולמעלה יותר - המשכת בחינת פנימיות עתיק ממש, בחינת אין-סוף שנמצא ברדל"א^י.

וענין זה עצמו (שנאמר בהמאמר), מכריח אשר כל המעלות שבחסידות המבוארות במקומות שונים הן רק הסתעפות מנקודתה העצמית. כי מכיון שהחסידות היא המשכת בחינת אין-סוף, הרי מובן ופשוט אשר "אין סוף" הוא העצמי, וכל שאר הענינים אינם אלא נמצאים ומסובבים ממנו.

ג

האמור לעיל בנוגע לתורת החסידות, הוא בכללות בכל חלקי התורה: התורה כוללת כל המיני-שלימות ומעלות הנמצאות בעולם.

הנחלקות בכלל - בעניני העולם קטן הוא האדם^י - למעלות המוחין ומעלות המדות:

בהנהגות מוסריות ומדות טובות - הרי המשפטים ודרכי המוסר שבתורה (דמסכת אבות^י וכדומה) הם תכלית הטוב והאמת. וכל שיטות המוסר שבדו בני-אדם מלבם, מעורבות הן טוב ורע, אמת ושקר^י.

וחלקי הטוב שישנם בכל אחת מהשיטות מקורם הוא בתורה.

וכידוע הסיפור מכ"ק מו"ח אדמו"ר^י, שבאחת מנסיעותיו, התווכחו כמה אנשים והביעו דיעות שונות אודות יחס התורה להשיטות המדיניות ועם איזו מהן היא מסכמת, וכל אחד מהם הראה מקור בתורה לשיטתו. כששאלו את

(יב) שם (סעיף שעג).

(יג) שם (סעיף שעד. שעו).

(יד) תנחומא פקודי ג. תקוני זהר תקון סט (ק, א). ועיין גם כן אבות דרבי נתן פל"א. קהלת רבה א, ד. זהר ח"א קלד, ב. מורה נבוכים ח"א פע"ב. לקוטי תורה במדבר ריש ד"ה והי' מספר.

(טו) ראה פירוש הרע"ב ריש מסכת אבות.

(טז) כי כל עניני העולם ברא אלקים לעשות ולתקן (ראה בראשית רבה פי"א, ו. וברש"י שם. זהר ח"א מז, ב ואילך. אור התורה על הפסוק (עמ' תקיד ועמ' תשיז)) ולאחרי חטא עץ הדעת מעורבים הם טוב ורע (תורה אור סוף פרשת תולדות. תורת חיים תולדות יד, ב. ובכ"מ) ואין טוב בלא כו' (ראה לקוטי דיבורים ח"א פז, א).

(יז) במכתבו מד' טבת תרח"ץ [אגרות קודש אדמו"ר מוהרי"צ ח"ד עמ' ר ואילך].

ענינה של תורת החסידות*

מפורש ומבואר

סעיף א

בנוגע לענינה של תורת החסידות* - והחידוש שבה על חלקי התורה שנתגלו לפניה - נאמרו ביאורים רבים. ומהם:

(א) בזמנו של הבעש"ט היה העולם במצב של התעלפות, ועלידי גילוי הבעש"ט ותורת החסידות, נתעורר העולם** מהתעלפותו.

בזהר' נאמר, שהכתוב "אני ישנה" קאי על זמן הגלות. והיינו שמצב העולם:

(1) חלק ג, צה, ב.

(2) שיר השירים ה, ב.

(3) הלשון בפנים הוא ש"היה העולם במצב של התעלפות". אמנם במקומות אחרים, וכן הוא במקורות שנשמנו בהערת הרבי אות ב, מבואר, שישראל היו במצב של התעלפות, והבעש"ט ששמו הק' היה ישראל, עורר עלידי תורת החסידות שגילה, את עם ישראל מעלפוננו (וכידוע, שעלידי קריאת שמו של האדם ניתן לעוררו מעלפוננו כיוון שקריאת השם ממשיכה ומגלה את החיות ממקורה העצמי - ראה לקוטי שיחות שם).

והנה, בהערת הרבי על גליון הקונטרס שלו כתב: בכת"י שבהערה ב, שישראל היו בהתעלפות. ומכיון שהעולם נתן בלבם, הרי כשהם בהתעלפות במילא העולם במצב זה. ראה לקוטי תורה

בזמן הגלות דומה למצב של שינה. כשם שבעת השינה החיות והכוחות הנפשיים של האדם, כמו כוח השכל והראיה, מסתלקים ומתעלמים מהגוף ואינם פועלים פעולתם כמו בעת העירנות - כך גם בזמן הגלות האור והחיות האלוקיים המצויים בעולם, אינם מאירים בגלוי כמו שזה היה בזמן הבית ש"כדרך שבא לראות כך בא ליראות" אלא "אותותינו לא ראינו"⁵; וגם השגת האלוקות בשכל האדם אינה דומה כלל להשגת האלוקות בזמן הבית והיא בדוגמת כוח המדמה בלבד.

במדבר ה' רע"ב.

והיינו שמקשר בין שני העניינים יחד: כיוון שישראל הם הפנימיות, המטרה והתכלית, של כל הבריאה, לכן מצבם משפיע על הבריאה כולה. וכיוון שאצלם היה מצב של התעלפות, כך נעשה גם בכללות העולם; ומאידך, כיוון שאצלם נעשית התעוררות וגילוי אור אלוקי עלידי תורת החסידות, נעשית התעוררות כללית בעולם כולו.

(4) חגיגה ב, א. וראה רש"י ותוס' שם.

(5) תהלים עד, ט.

(6) ראה תורה אור וישב כח, ג. ספר המאמרים

מלוקט אדר"סיון עמ' קצ. ובכ"מ.

הערות הרבי

* קטע משוחזר חג גאולת אדמו"ר הזקן - י"ט סכלו' התשכ"ו. וראה להלן הערה מז. (א) ראה גם כן קונטרס תורת החסידות וקונטרס לימוד החסידות (לכ"ק מו"ח אדמו"ר).

** בכת"י שבהערה ב שישראל היו בהתעלפות.

ומכיון שהעולם "נתן בלבם", הרי כשהם בהתעלפות,

במילא העולם במצב זה (ראה לקוטי תורה

במדבר ה' רע"ב).

[הערת כ"ק אדמו"ר ז"ע על גליון קונטרס ענינה של תורת החסידות].

(ב) נמצא בכת"י דא"ח ישן (לא נודע למי) [ראה ספר המאמרים תרס"ג ח"א עמ' קמב. מגדל עז עמ' שנו ואילך]. וראה גם קובץ יו"ד שבט עמ' סה. סו [לקוטי שיחות ח"ב ס"ע 471 ואילך].

הערות הרבי

ג) ד"ה פדה
בשלום העת"ר
(תשכ"ז)
שבהמשך בשעה
שהקדימו תער"ב
(סעיף שעו) -
ברוקלין, תשל"א.
ד) נדה ז, א
ותוספות שם.
וראה לקוטי
דיבורים ח"א
סח, א.

וזה היה מצב העולם בתקופת הבעש"ט. ועל כך נאמר, שגילוי החסידות על-ידי הבעש"ט הוא בדוגמת תרופה חזקה שבאה לעורר את ישראל והעולם מעלפוננו הרוחני. וכנראה במוחש, שתורת החסידות מעוררת את הנשמה האלוקית לעבוד את ה' בשמחה ובחיות, והיא נותנת לאדם את הכוחות להתמודד עם החושך וההסתר הגוברים בעולם מיום ליום, ולהאיר את חייו וחלקו בעולם בחיות אלוקית.

ב) "חסיד הוא שעושה לפנים משורת הדין" (ובמרוז"ל: "שורפן חסיד - אף-על-גב שמזיק לו").

בגמרא נאמר בנוגע לציפורניים, ש"חסיד שורפן, צדיק קוברן". כלומר, ציפורניים המושלכות על הקרקע, עלולות לגרום נזק, ולכן יש צורך להעלימן באופן שלא ייגרם מהן נזק. על-פי שורת הדין מספיק לקבור אותן באדמה ואין חשש שמא יתגלו, שהרי זה דבר שאינו מצוי. לכן "צדיק", המתנהג על-פי שורת הדין, "קוברן". אמנם, חסיד, העושה לפנים משורת הדין, מחמיר לשרוף את הציפורניים כדי לצאת מהחשש הרחוק שמא יתגלו הציפורניים ויזיקו ח"ו.

ומבואר בתוס' שם, ששריפת הציפורניים יכולה להביא נזק לאדם (כמו כליון כל דבר הבא מגוף האדם). ולמרות זאת, החסיד העושה לפנים משורת הדין, נזהר בתכלית שלא להזיק את זולתו אף-על-פי שהוא עלול להנזק באופן אישי כתוצאה מכך.

ונמצא, שהגדר של "חסיד" הוא - לעשות יותר מהנדרש על-פי שורת הדין מבלי להתחשב במצב האישי. ומכאן, שענין החסידות הוא, להביא את היהודי למצב של עבודת ה' באופן של לפנים משורת הדין.

והנה, יש כמה דרגות בחוזק השינה⁷, דבר הבא לידי ביטוי בסוג הפעולה הנדרשת לשם ההתעוררות ממנה. יש שינה קלה, הנקראת בלשון הגמרא⁸ "נים ולא נים, תיר ולא תיר, כגון דקרו ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא וכי מדכרו ליה מדכר"⁹. במצב זה לא נדרשת פעולה מיוחדת לעורר את האדם כיוון שהוא אינו שקוע בשינה עמוקה, אלא שהוא מנומנם ואינו יכול להפעיל את שכלו כראוי להבנת דבר מעצמו, אך ברגע שמזכירים לו דבר ששמע בעבר - הוא מיד נזכר; יש שינה עמוקה יותר הנקראת "תרדמה"¹⁰. בשלב זה כוח ההשגה של האדם אינו פועל אלא רק כוח הדמיון בלבד. ובכדי להעיר את האדם ממצב זה, יש צורך בפעולה כלשהי שתקיץ אותו מתרדמתו; ויש לפעמים שהחיות הנפשית מסתלקת עוד יותר, עד שהאדם נמצא במצב של התעלפות. בכדי להקיץ מהתעלפות, לא מספיקות פעולות רגילות אלא יש צורך ברפואות מיוחדות לשם כך.

וכך גם בענין השינה הרוחנית בזמן הגלות, שיש בה דוגמת שלבים אלה: אחרי חורבן הבית, כשנסתלקה השכינה מישראל ומהעולם, העולם היה בדרגה הראשונה - בבחינת שינה רגילה; אחר כך גברה הגלות והחושך התרבה, והעולם נכנס לשינה רוחנית עמוקה יותר - תרדמה; ובמשך הזמן גברו הצרות, העלמות וההסתרים עד שהעולם נעשה במצב של התעלפות.

7) ראה ספר המאמרים תרס"ג ח"א עמ' קמב.

8) תענית יב, א"ב וש"נ.

9) תרגום: נם, ולא נם, ער ולא ער, כגון שקוראים לו והוא עונה ואינו יודע לענות הדורש הרהור בעודו מנומנם, ואם מזכירים שמועה ששמע - נזכר.

10) ראה פסחים קכ, ב.